

crkva u svijetu

PRINOSI

PETOKNJIŽJE JANKA BUBALA

Gracijan Raspudić

Uvod

Samo ljudi, koji znaju šutjeti — pisao je Ivo Andrić — mogu dobro i korisno govoriti. Pjesme Janka Bubala (odsad samo: B.) potvrđuju tu misao. Književni kritici usvajaju kao aksiom, da je kratka vijeka sve, što je napisano bez duhovitosti: premalo duhovitosti siguran promašaj, a previše pogotovo. B. je sačuvao ravnovjesje između Scile i Haribde, ostao u sredini. Ništa nije u ovim zbirkama napisano samo zbog duhovitosti. Iako je sklon paradoksalnim izričajima, posebno u zaglavnim stihovima mnogih pjesama, ipak je Pjesnik uvijek u službi ljepote i istine, a ne paradoksa.

Listajući B. pjesme* divimo se bremenitosti i nosivosti običnih, svagdašnjih riječi. Riječi, što smo ih smatrali otrcanim, zastarjelim, ni za što osim za roportarnicu, kod B. progovore pjesmom, »prosoče sokom bajki«, zablistaju smislom i životom. Obogaćeni mislima i novim horizontima, kod njega uhodani i uporabom oglodani pojmovi postaju svježiji i novi: »Vrelo je uvijek to sretnije / što se bogatije izlijeva.« (4, 44).**

* Riječ je o pet zbirci pjesama Janka Bubala: 1. *Koraci od jučer*, Zagreb, 1973., 2. *Na rubu ništavila*, Duvno, 1974., 3. *U nedogled okrenut*, Split, 1974., 4. *Između sna i zastava*, Zagreb, 1975., 5. *Raspon Trenutka*, Duvno-Zagreb, 1976.

** Umjesto da navodimo u ovome osvrtu naslov pjesme i ime zbirke, kako je običaj u ovoj vrsti pisanja, služiti ćemo se, zbog kratkoće, brojevima. Prvi broj označava zbirku, a drugi stranicu u njoj. Tako: (1,25) = »Koraci od jučer«, str. 25.; (5, 10) = »Raspon trenutka«, str. 10. Zbirke su označene istim brojem kao i u prethodnoj bilješci.

»Kao što je i svako voće gorko / ako ga s nekim ne podijeliš.« (4, 14). »Nijedan prolaznik nije dostatan / da se sam sebi raduje.« (4, 21). »Najgore je kad se čovjek iznutra otruje / i ne vidi svjetla / što ga odasvud prožimlje.« (4, 41). »Pa i ja: tek tu pravo dovidjeh / da je jednostavnost / pod novim nebom visoko uzdignuta.« (5, 80). U nekim B. pjesmama riječi postaju bogatije od sebe samih. To je odlika i svojstvo pravih pjesnika: »Putevi su uvijek zasuti bjeguncima / kad se s ovog svijeta / u svoju nutrinu putuje.« (1, 13). »Slava se sama od sebe otruje.« (5, 69). »I, kaži pticama: svak je dužan / da se prepoznadne i / da u svom znoju svoju žetvu plati.« (1, 23).

Čim otvori knjigu, čitatelja zapljusne, zanese i ponese dubina i privlačnost misli, što ih poezija čini neporecivima. Te su misli, ideje i sugestije blago, na dlanu pružene i prijateljski širokogrudno ponuđene. Nametljivost je posve nepoznata i tuđa B. stihovima, izuzmu li se možda B. »obračuni s njima«, ako se tako smiju nazvati neke pjesme u ovim zbirkama, gdje ima »zemljanih« obračuna s prizvucima filipika za svoju grudnu, za svoje »plemenito«, za svoja prava... Ipak, te su pjesme u zadnjoj analizi više od svega drugoga let prema gore — za orlom! Umjesto isukanog mača i šake na balčaku, tu je ruka podignuta na blagoslov. »Odatle mudrost pjevanja Janka Bubala nije nikakvo propovijedanje, nego otkrivanje, nagovještaj...« (Ante Stamać). On pjeva: »Ne bih želio mijenjati lance / za zastavu koja nikuda ne vodi.« (4, 34). »A život je, ponekad, kazna / koja samo izabrane čeka.« (5, 76.) »Prava odgovornost / tek na kraju počinje.« (5, 15). »... svaka se ljubav / ranama otkupljuje.« (5, 13). Pjesnik poručuje putnicima, što žele stići u vječnost: »Kad god putuješ, treba da zauzmeš / mudro odstojanje od sebe.« (2, 13). »... život otpočimje / baš ondje gdje požude misle / da svršava i / da se živi bez nade.« (3, 64).

Autentična poezija

Ima u ovim zbirkama velike, autentične i izvorne poezije, kakvom se nije često govorilo u hrvatskome jeziku: »I, tako će biti sve dok se ne oplode / naše misli... žitom koje su pozobale ptice / i mirisom vjetra iznad vinograda.« (4, 30). »Možda smo već i pozobali dane / što su nam dati / na rubu do puta« (1, 27), na kome »sve miriše posljednjom Obalom.« (1, 15). »A sve je u tomu / da se ljudi prepoznadnu / spoznadnu Oca koji zakralji Lazara...« (4, 44). »I sve prijelaze ptica / kojima sam se nekada zanosio / ne brojiš mi u grijehe.« (3, 54). C'est le ton, qui fait la chanson. Pjesnik blagosilja čas, u koji je siromah krenuo za Siromahom, blagosilja siromaštvo iz prvog blaženstva: »... a sad se pod njim bezbrižno odmaram. I bivam veći / što ga više uvećavam.« (3, 73).

U pjesmi »Bijeli anđeo Kalkute«, posvećenoj »Tereziji, Majci Bijednika«, početni stihovi glase: »Znam: Ti si jedna / od pet Mudrih! / Nitko mi to ne reče / a Ti si Franjina Sestra. / Znala si, ko i on: i slava i kruna / od znoja se svijetle. / Pa si pošla smjelo, ko anđeo, / pomagati čovjeku. Čovjeku nalik, a / kao da ljudske pupčevine nemaš.« (5, 75). »Jer: svaka stvar, nekako, / još ispred sebe hoda. / Traži smirenje / a na moju

nestalnost i ne gleda.« (3, 48). »Važno je samo / da se izmirimo s travom...« (1, 16). »Tko će nam pronaći korijenje / kojim bismo zatvorili vrelo nestajanja? / Tko li će dokazati da je plodonosnija / šuma hrastova od stručka jaglaca?« (3, 80). »I dobro bi bilo da se sjetimo / gdje nam je Početak / da nas slava ne otruje, pa / ne poskidamo svoja glazbala / pod zloslutnim vrbama prije vremena.«

Kolika razlika između te poezije i otrcanog stihotvorstva, beskrvnog nizanja rimovanih dotrajalosti: »Plovi galijska crna: crne se zastave vijuju; / ispod palube gnjije jedna nesretna nacija: / ispod palube trune moja sveta Croatia; / plovi, plovi kroz maglu, mrtvi je valovi biju.«

Teško je zamisliti nešto jednostavnije, priprostije, »prozaičnije« i u isto vrijeme poetičnije od stihova: »Tko će pobrojiti sva naša nedjela, / otkad kruh dotakosmo svetogrdnim rukama / a sirotama suze ne otrasmu / da Tebe prepoznadnu.« (3, 45). Svjetovi dalekosežnih istina tu su pred nama; to veći što im je ruho jednostavnije! Ti nam stihovi ne kažu ništa novo, ništa što nismo znali i toliko puta čuli. — Ipak, kakva poezija pjeva iz njih: njihova nas poruka potresa. Ili stihovi: »Tako je bilo sa svime što smo bez Tebe sadili. / I nove ptice što ih začesmo bez Tebe / o smrti pjevaju.« (5, 45). »Nisam se dao pticama / da me s vjetrovima zanose / da s Tvoga puta okrenem.« (5, 18). Na drugome mjestu pjeva: »Konačno i jasno uviđam: Franjo, / bolje bi bilo / da moja haljina nema džepova. / Ta, ni ptice ih nemaju...« (5, 31). Ta je poezija različitavanje novih, suverenih ljepota: »... jer vode nadolaze / nadolaze i / vode se slijevaju / ko opomena nad mojom tjeskobom / i nad klonulošću mojih zaveslaja.« (2, 54). »Možda ćeš katkada pomisliti / da je moja mladost davno ubrana / negdje na raspuću tišine i vjetrova / i da ju je već more složilo u dnu.« (1, 29). Prožeti srhom svježine i opčarani novinom misli, kao da slušamo pjesnika, gdje nam govori (Unamunovim stihovima): »Stioče, kad iznenada / u tebi se drhtaj javi, / ja u tebi drhtim tada.«

B. pjesničke misli idu u srce ravno, bez okolišanja, najbližim glatkim putem, bez okuka i plotova. Dosta je na punoj bačvi odvrnuti česmu, da poteče vino, B. je dosta početi stih, da šikne i prošikne poezijom. Tako: »... gdje čekasmo / kad nas nije bilo.« (2, 17). »Dođi da saznamo / gdje je čovjek srce izgubio.« (1, 22). Jednostavnost jezika i ljepota misli ponesu čitatelja, a ne bi ga ponijele, da nisu prije ponijele pjesnika, koji nalazi pravu riječ za pravu misao. Nađena kazuje nam, da nije bila daleko od nas, samo što smo je mi predaleko tražili. Pjesnik ima posebno osjetilo za riječi, za njihovu skromnost, bez koje nema pravoga jezika, koji govori sjajem i bljeskom smisla. U tome pogledu B. su pjesme bliske Molbenicama i Prošnjama u časoslovu: bremenite su uzvišenošću misli, danih ritmom, za koji bismo mogli reći, da su ga stoljeća klesala, dotjerivala i usavršavala.

Te pjesme ostavljaju u nama ne časovita raspoloženja već trajne tragove; uvjeravaju nas, da nije pošteno uživati u njihovoj ljepoti a ne usvojiti njihove poruke. Kori nas i grize savjest, rastanemo li se s njima nepromijenjeni i neobraćeni. I kad ih zaklopimo i odložimo, one ostaju s nama — u nama.

Poruka je nenametljivo nazočna u svim B. zbirkama. Može se izreći dosta vjerno stihovima A. B. Šimića, što ih B. stavlja za motto vijencu pjesama: »Ponovno za zvijezdom« u zbirci »Raspon trenutka«. Šimić pjeva: »Na svom koncu / mjesto u prah / prijeđi sav u zvijezde.« Z glavna misao B. pjesme: »Kad slušam bilo izvora« (1, 10.) glasi: »... ono što je valjalo odnijela je zvijezda.« Evo pjesničkog konteksta, u kojemu je izrečena navedena misao: »Nitko mi tu zemlju ne može darovati / — meni je određeno da zemlju darujem / pregršću praha što mi napokon ostane. / A pravo reci: šta je zemlja time dobila? / Ništa! reći će zemlja / ono što je valjalo odnijela je zvijezda.« »... svaki je čovjek veći od svoje zvijezde« (5, 42.) jer »zvijezde će u svoj ponor potonuti«, zauvijek se ugasiti, a čovjekov se »ponor ponovno otvara.« (5, 42.)

Oba pjesnika žele, da se čovjek »dosanja« — da se učovječi i očovječi — kako bi i drugi postali ljudi u punom značenju riječi. Naš Pjesnik moli »Jakova iz moje Gorice«: »...kresni zanosom o zvijezdu neka oganj poteče, / jer si ti tu na straži / da svjedočiš / i da prolaznicima put pokazuješ. / Ali ne! jedna zvijezda neće biti dovoljna / — punu zobnicu napuni zvijezdama / i daj svakom putniku / neka se svjetla nazoblje.« (1, 28). Neka se nazoblju svjetla, da bi na koncu svi prešli u zvijezdu, koja odnosi ono što valja.

Poezija za razmišljanje

Dobro je rečeno, da su B. pjesme izvrsna meditacija. Korisno bi ih i na izgradnju čitali svi, koji još razmišljaju. Tako bi se oslobodili izva-kanih štiva i dosadnih ponavljanja, a susreli sa svježinom riječi, što pršte bogatstvom kršćanskog otajstva. Čitanje B. pjesama — bilo to i u najkraćim odlomcima — dovodi čitatelja, koji im pristupa bez predrasuda i umišljene (štetne) superiornosti, do otkrivanja otajnih odnosa između njega i svijetova oko njega, dovodi ga do spoznaje, da je »u nedogled okrenut« (3, 65.), kako Pjesnik blistavo formulira jednu od osnovnih zasada kršćanstva. Vrlo često pjesnik s par izvornih slika, s nekoliko riječi na pravome mjestu, spusti nas na koljena: ako ne klanjamo, onda blagosiljamo. Tako: »Gotovo svakog jutra / kad sni zajutro i / kad se more povlači / u svoja bezdna / da bude još plavlje / skidam svoje godine / preda Te / da ih prepoznam.« To je pjesnički poziv, da uočimo, gdje smo, da sagledamo, čime su urodila naša prohujala ljeta, kako nas ne bi pokopala u svojoj praznoći. Krasna je za razmišljanje i pjesma: »Suočenje« (1, 48). Još je krasnija: »Znak nad glavom«, koja svršava: »I, ako me kad sretnete / negdje na puta da tražim novo počivalište / vratite me na moje plemenito i / stavite znak nad glavom: ovdje čeka / svoj početak onaj koji bijaše mudar, iko i mi, / i čija stožerna krepost bijaše neznanje.« (Potortao: G. R.). Tako se pjesnik pridružuje Sokratovoj mudrosti: Znam, da ništa ne znam, pa nije čudo, da toliko stvari zna (2, 81). »Stoga, možda će tvoja mudrost / biti u tome da konačno povjeruješ / u oproštenje grijeha.« (4, 22).

Ako je svrha pisane riječi, da uz ostalo pokrene, izazove čitatelja na razmišljanje, uloptavši ga u ljepotu, onda B. stihovi nepromašivo ga-

đaju; svojom umjetnosti i misaonosti sile čitatelja, tako reći, na ispit savjesti. Jedan stih Maka Dizdara glasi: »Trebalo bi se konačno sastati sa već davno odbjeglih srcem.« Tu nas dubina, izvornost i »novoća«, misli, da se poslužimo B. izrazom, sili — zar ne? — da prestanemo s čitanjem pa uronimo u bogatstvo te divne riznice. Kod B. je riznica još raznolikija, puna literarnih poslastica prvoga reda, gnomski zgusnuto danih, često u sjajno uspjelim paradoksima misli slivenima u teške aforizme. Ta je poezija stvaralačka, a ne opisna: »I tako, dok se svadba s crvima / pobjedonosno približava / korijen moga dana / sve tanji biva.« (3, 48). Tko nije osvjedočen, da Dostojevski ikatkada iznosi uvjerljivije i neposrednije neke teološke zasade od mnogih i priznatih profesionalnih teologa, taj će vjerojatno samo mahnuti rukom na sugestiju i poziv, da se meditiraju B. pjesme. Neka maše! Ostaje: te pjesme, u kojima B. za cijeli »aršin« nadrašta suvremene hrvatske duhovne lirike, vode moćno, prema gore; ne usiljeno nego snagom poezije.

Poruka

B. nije stalo do praske riječi, do zvonкости jezika, do gromкости ritma, njemu je prvenstveno do poruke, dane na svoj uvjerljiv i neponovljiv način. Daleko je od »škole«, koja zazire od misli, a ignorira sadržaj i ideje. Njegove su pjesme u službi misli i Poruke. B. nije do toga, da bude suvremen po kalendaru ili po oblicima i formama pomodne »pjevanije«. Dobro je zapažanje D. Horvatića: »Međutim, taj pjesnik modernih i katšto neočekivanih slika, te pokatkad začuđujućih opažanja, ipak je svojom vokacijom često možda bliži nepoznatim hrvatskim srednjovjekovnim pjesnicima, negoli svojim suvremenicima.« Vremenom iza njih, pjesmom daleko ispred njih. On ne govori, ako nema što reći. O tome uvjerljivo kazuju njegove pjesme i njegove izjave; pjesme više negoli izjave. Pisao mi je jednom zgodom:

»Ja, uglavnom, više i ne pišem. Ali tiskam. Neki dan sam dao Ćirilo-metodskom društvu u Zagrebu svoju ČETVRTU knjigu za tisak. A odmah ću pripremiti i PETU, jer i ona je već davno napisana.

Da. Ne znam, da li znaš: ja sam to gotovo SVE napisao u jednome naletu od polovice 1971. do konca 1972. S izuzetkom dva-tri ciklusa, koje sam kasnije napisao (na pr. ciklus »Na saboru« iz pete knjižice.) Ni meni sad nije jasno, kako je to i zašto je to SVE tako išlo. A išlo je bez ikakva većeg i posebnog napora. Većinom u noći! Trebalo je pedesetak neprosjavanih noći i — nabralo se oko 300 (!) pjesama (ako jesu, a eto kažu, da jesu!) — Bivalo je to redovito, kad sam bio posebno napet i umoran. I kad to uopće nisam očekivao. Nešto bi me nenadano diglo iz kreveta i — na prvom papiriću ostala je pjesma (ako to jest) onakva, kakvu i sada čitamo... (Točke su u izvorniku: G. R.). To bi se nekad ponovilo po deset-petnaest puta. Ujutro bih našao na stolu hrpu papirića. Bez nekoga reda i bez ikakvih naslova. Uhvatio bi me strah! Što sada s time? Gotovo svaki put bio sam u napasti, da to pokidam i bacim u korpu, da ih i ne pogledam. A onda sam se ipak predomišljao. Popio bih kakvu tableticu za smirenje. Malo bih prohodao okolo i — počeo bih to redati i prekucavati na pismostroj. Tako bi se tu našao neki od ciklusa iz mojih knjižica.«

Jedan suvremeni hrvatski pjesnik kaže o B. poeziji: »Ona je neka vrsta 'contre-courant', protustruja mnogim drugim poezijama nastalim u poslijeratno doba, a koje su često puta bile samo sirove slike izričajnog i idejnog apsurd...« Protivno »pjesnicima« idejnog apsurdna i misaone raspuklosti B. pjeva umno, sadržajno i osmišljeno; jednom riječi pjesnički, jer: »Zemlja ne živi od ispraznih poruka! / I stada lako izginu ispod beskišnih oblaka.« (4, 12). Daje nam uklesane u mramor riječi »sažete mudrosti i istine«, bez kojih bismo klonuli, gladni, na putu kroz pustinju u Život. Ne podnosi i ne trpi nastranosti pomodarstva, od kojega boluju brojni suvremenici: »... A izlozi su / sve puniji svjetala koja ne sjaju. / I novo pokoljenje bradatih / vonja ustajalošću misli / koje ne krijepe...« (4, 25); ne krijepe, jer su bez krova nad glavom.

Sugovornici

Pjesnik bez poteškoće pronalazi sugovornike, da im otvori čitanke svojih spoznaja, da ih pita za savjet, da im se izjada, da im kaže što mu je na srcu, da posluša tužaljku starih ljeta ili da se pridruži himnu i ustalasalosti mladosti: raspjevanosti mladih ruku. U tome je upravo lude sreće. Sugovornik mu je sad zvijezda, sad ptica, sad zora, sad rijeka, sad nebo, sad zemlja. Najčešće brat čovjek. Svi ga rado i zanosno slušaju, jer Pjesnik je »siromah ispod Trtala što i noću razgovara s travama.« (1, 26). Pjesnik je prisutan svojom povučenošću; to privlači i osvaja. Njegova nam riječ, toplo i prijateljski priopćena, kazuje, da je izgovara netko naš, drag i mio. U B. se pjesmama vode meki, bliski, često i značajni dijalozi među sugovornicima, kako je očito iz pomalo misteriozne i molitveno dane pjesme: »U cik zore« (2, 28). Navodimo nekoliko »kitica«: »Ponekad / sjedni na granu, zovni pticu, zovni zvijezdu / pa razgovaraj u troje. / Pitaj čiji su svatovi stariji, / tko li je bio prvi na izvoru vode. / I, dok mlinovi budu žvakali / vaše kosti i svoje usnice / nemoj uznemirivati novorođenčadi / njihovom žeđi. Zalij ih mlijekom / i gledaj kuda se mladi mjesec nagnuo / tebi ili zvijezdi.«

Donosimo u cjelini i pjesmu: »Ptica u prozoru«. Riječ je o ptici sui generis. Glasi: »Jutros sam, dok su sjene još spavale / (sjene nas često varaju!) / gledao srce u prozoru / a vidio sam pticu, kako sama / sebe ispituje: kaži mi, ptica će, / zašto je žeđ najljuća / kad se najviše popije? Meni je jasno, / a da li ste i vi naučili: / kako je teško podizati stopala / kad tutnjava s onu stranu dolazi / i kako je odsudno / dati pravac jedrima / kad lađa ispred svog Uvira prolazi. / Moje mi srce, moja mi ptica govori: / nategni uža, / razmakni grane, pa / smiri vode i / gledaj Svjetionik / čiji zraci dopiru najdalje / s onu stranu Obale. I, idi za svjetlom / čija svjetlost pred sjenom ne zamire.« (3, 13).

B. voli ptice, od njih prima poruke i po njima ih priopćava braći ljudima. Vrlo ih često spominje. To je i razumljivo poslije Govora na gori. Silne misli, dane malim riječima, veže pjesnik uz ta simpatična stvorenja: ptice na zemlji i zvijezde na nebu. U jednoj pjesmi ispovijeda, da mu »oči ne zure u prazno«, jer s Isusom putuje, pa obrazlaže: »pticama se radujem.« (3, 64). Naprotiv, mrave ne podnosi: »...oni i previše žure / da hambare napune.« (5, 13). Mravi »u svom blagu umiru / a da nikada ne spoznadnu / cilj svoje žurbe.« (5, 14).

Pjevajući o »Vignjovoj končini«, što je ovjekovječuje jedan stećak u mjestu Kočerinu, B. kaže: »Pa, ovoga časa zamisli da me nema, / reci svima da sam otišao / da vidim Tko sam i / što se za moj posmrtni Blagdan sprema.« (2, 74). Kao motto B. poeziji možemo staviti njegove stihove: »Najprije: moramo se okrenuti / na onu stranu svijeta / odakle nam dolaze poruke / da jesmo.« (Potcrtao G. R.). Inače nam nema prolaza kroz ništavilo. »I tako: *punina je mudrosti* (potcrtao G. R.) / da uvidim / da ni sna svojega nemam / i da, s rukom u ruci, / s Isusom iz Nazareta / svoje bivstvovanje spremam.« (3, 67). Ili: »Najveći je plod ipak dorastao: / uvidio sam, da bez Tebe, / plodovi umiru još prije zrenja.« (3, 73).

Stožer

Idejno i misaono te su pjesme vjerna jeka bitnih zasada Novoga zavjeta, posebno Evanđelja. Pjesnik nema svoje nauke. Njegova je mudrost — to sâm ponosno ističe — mudrost Isusa iz Nazareta, bez kojega »sve o smrti pjeva«. Te pjesme, izvorne i originalne načinom kazivanja, izrečene su jednostavnim hrvatskim jezikom. Ako nam se katkada jezik učini pomalo svečanim, krivnja je na bogatstvu misli. »Ova nauka nije moja« — ponavlja učenik s Učiteljem. — »Ja malo što znam / a to mi se čini jasnim: / jedan je Učitelj svima! / I nije dobro da / čovjek čovjeka poučava! / Čovjek se osili.« (5, 27).

Vjerojatno, nijedna druga pjesma ne kazuje toliko jasno, kako je pjesnik ovisan o evanđelju, koliko pjesma: »Odbačeni kamen« (3, 19). Glasi: »Rečeno je: Ti si Kamen ugaoni / koji je trijumfalno legao na kamen. / Kamen s pečatima / postao je Tvoj vječiti Znamen! / Po njemu su spoznali i oni kojih nema, / da TI JESI / da si bio prije svih rođenih i / da Tvoja Povijest prožimlje vremena. Da si bio i ostao Znamen, / da si Početak i Svršetak / Amen.« Pjesma nije odveć poetična, ali moćno kazuje, gdje je i što je Stožer B. mudrosti, kojom govore njegovi stihovi.

Usredotočena na vječne i zaglavne istine ljudskoga života, dane napola izričajima Novoga zavjeta, napola pjesnikovim riječima, ta poezija ne ostavlja ravnodušnim čitatelja: uznemiruje svojom pogođenosti. Nekoliko primjera: »Naučili smo: ako zmo ne umre / suvišna je četa žetelaca.« (3, 80). »... Pa / operi srce (ruke neka su zemljave) / i sjedni za stol kameni / bez zlata i ruha. Dođi / da se prepoznadnemo u lomljenju kruha.« (3, 79). »Pa, još jednom uvidjesmo / slast kruha lomljenoga rukama, / ljubavlju, bez jedala. / I čaše su hodale od usta do usta / kako to na Agapama najslađe biva. Ostalo je dosta i ulomaka / da se nikada ne klone na putu i / da Hrast još jače prolitava.« (5).

B. je protiv svake revizije evanđelja, protiv evanđelja poboljšana i popravljena od ljudi: protiv razutjelovljenja Isusa Krista. On ne pjeva sebe, nego Njega — znamo koga. Pjesnik, ognut »plaštem viđenja koja ne prolaze« (3, 84.) živi od otajstva Utjelovljenja, koje danas mnogi lome i prekidaju u dvoje, da ostanu bez ijednoga. Da degradiraju Isusa iz Nazareta, neki naši suvremenici proračunato, zanosno i »bogoljubno«

zapjenjeno viču i kriče, da je Isus bio — i ostaje — najveći od ljudi. U B. poeziji »riječi gore«, da se poslužimo molitvenom formulom Crkve, u slavu Isusu iz Nazareta. Teško bi im se moglo naći i namijeniti ljepše i pjesničkije poslanje. Ali B. poznaje samo jednoga Krista-Bogočovjeka. Poruka je njegovih pjesama: da sve ljude, koji životom obasjavaju »put sebi i braći«, na koncu, na Izlazu, »na kraju Bogočovjek čeka«. (1, 17.) B. su pjesme svojom osnovnom usmjerenošću, od početka do kraja, svečana Misa Zahvalnica Bogočovjeku, što je postao našim Bratom. Njemu su upućeni i blagoslovi i molitve: »Stoga, blagoslovljeni neka su / škropci i kiše / nadneseni nad ovaj okrajak zemlje / kud s Tobom prođoh, / ruku pod ruku...« (2, 34).

Pjesnik ispovijeda: »Pilat te je prepoznao / u sumraku sudnice. / Meni si Kamen svjetlonosni! / a rascvao si se u Bogočovjeka u očima Bludnice.« (3, 18.) Ponovimo — jer mi i kada bismo iz sve duše željeli, ne bismo umjeli i znali tako silno govoriti — ponovimo zadnji stih, pustimo njemu da o tome govori. Mi nismo tomu dorasli. Kaže: »A rascvao si se u Bogočovjeka u očima Bludnice.« Tim jezikom — starim i novim u isto vrijeme — B. predaje Blagu Vijest ljudima posljednje četvrti XX. stoljeća. Uspješnije nego su očekivali Oci II. vatikanskog sabora.

Eshaton

B. pjesme, promatrane kao jedna cjelina, ciljaju na zaglavno poglavlje ljudskoga života: pucaju na eshaton. Usredotočene su »na kraj velike ulice« (3, 54), na »Dan kojim svaki bol svršava« (3, 58), na »Ulaz u zemlju, gdje su suvišna krila«. »Zovni splavara / neka odriješi uža i dadne znak za Izlaz.« Sve je u pokretu, sve putuje, sve ide i odlazi — »kud se konačno kreće.« (3, 60). Brojni stihovi u B. knjigama ciljaju na čas, ovako opisan u posljednjoj zbirci: »Kad ponor konačno zijevne i / Zvijezda u svoj ponor potone.« (5, 39). Pjesnik gazi, katkad smjelo i nezaustavljivo, katkad hoću-neću koracima: »Kad god sam se odmarao / pod svojom sjenom / i polazio na put bez stvarnog polaska, / teško sam prepoznavao korake od jučer« (1, 78), ali gazi prema Svjetlosti, što je Klarina sestra Marija vidi »s onu stranu Nestajanja« (1, 23).

Mašući trudnom ali nedotrajalom rukom zadnji zbogom zvijezdi prati-lici, pjesnik, naš zastavnik, odlazi pred nama: »U Zemlju / gdje zori nije dato da se više rađa / i gdje se oblaci više ne gnijezde.« (5, 42). Odlazi, da se naspje »svjetlom novih nada s onu stranu lišća i umiranja«, »gdje smrt više ne ubire lišće, / gdje su svijeće uvijek upaljene i / gdje se srce smiruje u Miru.« (2, 25; potcrtao G. R.).

Da je za B. »svaka ulica novo odlaženje« (1, 62), svjedoče vojske, koje su se »u pepelu nastanile« (1, 63). Pjesnik je uvijek svjestan mudrosti, koju sam oblikuje: »Svakoj povorci kraj na početku počinje.« (1, 62). »Gledaj, veli ptica, svaki grad / svoju smrt u temelju počimlje.« (1, 62). Njega svako sunoćanje podsjeća »na skori svršetak / kad se račun polaže.« (5, 38). Pjeva se, živi se, radi se i preporuča se na putu, »na kome sve miriše posljednjom Obalom.« (1, 15). Pjesnik je uvidio i zna, »da

su sve ulice jednosmjernne / i da se nikada ne vraća ulicom / kojom se jednom već prođe.« (1, 7). U pjesmi: »Možda baš u kolovozu« pjesnik kazuje, da je »zavolio sve ulice koje me / na onu stranu odvođe ... jer / možda će to zaista biti u kolovozu / kad nas kola povezu.« Za nj je odlazak »dan ustoličenja«. Pjeva: »Zbilja bih volio da budeš radostan / u taj neponovljivi dan mog ustoličenja / kad budem tako ustoličen na kraju velike ulice« (2, 80), da »svadbuješ« tada, »prirodom mog uznesenja«.

Dok mu lađa »ispred svog Uvira prolazi«, a ura otkucava »prolazak stvari« (3, 39) i tegli ikonope »zvona za polazak« (2, 15), Pjesnik stojeći na žalui, s kojega »Odlasci započinju« (1, 12), meko opominje više sebe negoli bližnjega: »I, idi za svjetlom / čija svjetlost pred sjenom ne zamire.« (3, 13). U trećoj zbirci, svjestan da sve gleda, promatra i vrednuje »sub specie aeternitatis«, pjesnik bilježi, kako ga »suputnici već osudiše / da sa smrću i previše druguje«, pa smjelo i ponizno naviješta: »A znao sam: samo po njoj / nešto predstavljam. Ta, i Ti / samo Smrću smrt si o Smrt objesio! / To nam bi Početak / i nada u Život / koji ne svršava. Stvarno, / a ča smo mi na tom svitu / i što imamo, ovdje, osim nje i nadanja.« (3, 71, potcrtano u izvorniku). Misaoni stihovi, izrečeni svečanošću obrednih formula, nameću se nosivošću smisla i perspektivnim vizijama života, što se iz smrti rađa. U životnost smrti vjeruje naš pjesnik, jer živeći s rukom u ruci s Isusom iz Nazareta, naučio je svaku stvar gledati »sa pravoga lica« (3, 12). Pjesnik, mislilac, »u istoku zapad istražuje« i kaže: »Tà, mi smo takvi / otkad nas smrt susreće / bojimo se svog Početka / koji s njome počinje.« (3, 69). »...sve stvari ne umiru u zoru / (premda sam ja molio da me zorom zovnu) / jer svaki cvijet za čudo / najradije u podne odbitiše. / Svaki cvijet voli / da mu smrt solsticijem zamiriše.« (3, 85), da ga »u pravi čas ubere zora«. (2, 9). O tim časovima, »kad se svako stvorenje izuva / za prilaz do Prijelaza« (2, 53), pjesnik kaže: »Nitko u toj pometnji ne doznaje / što bi s rukama, prebogato praznim, / A sve životinje već stoje uspravno / kao u početku. Gledaju kako naše povonke / bosonoge / pred posljednjim prijelazom zastaju: čude se kako sad tu: / u punome zanosu posljednjih koraka, / sam sebi ni do koljena ne dopireš.« (2, 62). B. poezija pjeva tajne i otajstva ljudskoga života. Iznosi ih tiho, molitveno bez podizanja glasa. Pjesnik čitatelja prijateljski hvata za ruku pa mu šapće meko: Na tebi je da biraš.

Njegove su riječi mudre, a ne pametne. »Sljepoća je neizlječiva / kad mudrac obnevidi od svjetlosti / koja ga zasljepljuje.« (3, 18). Poslušajte, kako poezija umilno govori: »... pa, ljudi / budite milosrdni s granama / kada ostanu gole. / Još milosrdniji budite s lišćem / koje jedva s kišama bitiše, jer / zaista nije lako, ja to znam, / kad ti kiša kao meni ova današnja / tvojom Jeseni zamiriše.« Sve cilja prema osnovnoj i sržnoj stavci, koju pjesnik ovako sažima: »Jer, nevjerovatno je / kako su nas dugo zavaravali / da postoji više strana svijeta / a, u stvari, samo dva i čna postoji.« (2, 66).

Bubalova je riječ svoja, nova i često neponovljiva.

Rodoljublje

Ako je ičim bogata hrvatska poezija, umjetnička i narodna, bogata je rodoljubnim pjesništvom. Vjerojatno smo katkada pomislili, da se tu teško može dati nešto kvalitativno novo: više poezije, a ne samo više riječi. Dostignuća B. rodoljubne lirike rječito govore o novim mogućnostima hrvatske rodoljubne pjesme. Te pjesme imaju u sebi redovito neki »je ne sais pas quoi«, koji čitatelja opčarava, privlači i čini zabezegnutim i raspjevanim novim razmotavanjem (pjesničkih) stvarnosti.

Pjesnik realno gleda na snage, od kojih rodoljublje danas živi i kojima se hrani. Njemu ništa ne znači »rzanje konja s bivših hipodroma« (4, 59), jer »što jednom prođe . . . više se ne ponavlja« (4, 58), jer »ni anđeli nisu nikad živjeli od bajki« (4, 62). Osnovna je i glavna poruka B. rodoljubnih pjesama, da ne čekamo »zoru od drugoga neba«; treba ostati u svojim gnijezdima i biti »što dalje od stare vjere u stara zlopamćenja« (4, 62). Te bi pjesme mogle postati naviještanjem vedrije budućnosti, ako usvojimo mudrost: »Bliža si mi, zemljo, od svake haljine.« (4, 47).

Miguel de Unamuno pjeva (navodim prema Milićeviću prijevodu): »Oltaru silni, zemljo kastiljanska, / u zrak tvoj ja ću pustiti svoje pjesme, / i s visine će one u svijet sići / ako te budu vrijedne.« Nadajmo se, da će hrvatska zemlja pronaći vrijednima B. pjesme; ima ih zbilja mudrih i poetičnih. Tako: »Pa, ako jednom budete pribivali svadbi / gdje se sudbonosna zakletva obnavlja, tu ćemo biti i mi / iz polja / iz mora / iz kamenja, jer / svako znamenje svoju povijest spoznaje / i talog zlosretni, kad smo se varali / kad smo se nadali bratstvu kojega nema.« (4, 45). Ili: »Uvidim: / prolaznost je i okrepa! / Od nje hrabri ne umiru, a / od nje počinju bdjenja.« (4, 48). »Kosti neponovljivo nikoše / iz novih grobova. / Već; trebalo bi opet dozvati sunce, / trebalo bi privući kiše / da se od žeđi ne skapa ispod oblaka / dok se novi grad ne sazida. / I, dok se ne zaborave gonka vremena / što iza izdaje neizostavno dolaze.« (4, 50). U pjesmi »Podizanje zastava« čitamo poruku: »Stoga, neka se čete / koje su naše / poredaju oko vatara / da nas i ovo vrijeme ne mimoiđe.« (4, 41). Ili: »I, sve svetogrдне misli / nisu tako očita izdaja / ove, hrvatske, zemlje / kao obožavanje stvari / koje nas stvarno ne zaslužuju . . .« (4, 42). Pjesnik apostrofira »čuvare zemlje«: »Pa, spasite zemlju od zloslutne propasti! / Sad je već jasno kuda tragovi vode / i kud je okrenuto njezino žezlo. / Sad znamo i zašto se oskrvnitelji / tako junački boje.« (4, 43). U pjesmi: »Prebrožavanje« stoje ove riječi: »Reci bez straha: tu smo! / Nismo izginuli. Peremo se / u treptanju zvijezda i / natežemo lukove protiv mištavila / za astralnu čistoću svojih sjena. / Kaži da / vjetrovi broje zamahe naših krila. / I, zbroj je jasan: tko se ne prepoznadne / naći će sebe / u koordinati svoje prošlosti / i svojih sila.« (1, 40).

Da bi se vidjelo, kako originalno pjeva B., donosimo pjesmu: »Trajanje« u cjelini, posvećenu »Veselku, ovodanašnjem Izdanku Zemlje Humske«, koja glasi:

Ako ti se rekne da si varalica
 pa da si varao Povijest i
 da si remetio hod zvijezda,
 opashi svoje bokove hrabrošću
 i sagni se NAUZGOR,
 ko jarbol
 pod bremenom svojih Pečatnika.
 I onda, poberi Stečke,
 saberi Križeve, izloži ih
 na dlanu Prošlosti svoje:
 nauči se prepoznavati u trajanju
 svomel
 Jer, nevrijedni su već postali
 talog Povijesti,
 njih život više ne prozivilje.

A nemoj se čuditi dubini
 korijenja
 to je znak Muškosti tvoje
 već, sam izvrši svoje otkupljenje,
 kosti te tvoje vlastite mole:
 ne boj se, otkrij golotinju veličine
 svojel

I, svi koji bi mogli biti tvoji
 utisnut će po jedan Pečatnik
 na tvoje čelo i
 priget će koljeno ako budeš
 propet.

Reći će: da si bio
 i da si tu opet.

Pretvorba

U ljudskim potrebama i bijedama hladan može biti samo nož, jer nema srca. Naš je pjesnik velik prijatelj čovjeku. Evanđelje je nezamislivo bez adoracije Oca, kojega se prema B. pjesmama prvenstveno slavi u »sakramentu brata«. On je uvijek otvoren i okrenut prema čovjeku. »Ti možda znaš kako je lijepo / biti brat cvrčku i korijenju trava / ali si zaboravio kako je *zanosno* / biti brat čovjeku koji se spasava.« (1, 11). »Ako mi kažeš da si mi brat, / bit ću ti to dva puta višel« (3, 86.) Svaka je riječ u B. knjigama prožeta nepatvorenom, evanđeoskom čovječnosti. Otajstvo bratstva, njegovo opravdanje, značenje i smisao divno je pretočeno u stih i izliveno na papir: »Vidim: samo dvije Ruke bile su dovoljne / da sva stvorenja zagrlje, / da sva usta izljube.« (2, 61). Mnogočemu je rekao pjesnik zbogom, ali nikada tim Rukama: uvijek je ostao u njihovu zagrljaju: »Tvoje su me ruke, ko bršljen, obavijale / i išle sa mnom u nedogled / s jedne na drugu stranu Rijeke.« (3, 57). »I ako Te jednom svi ostave / što si takav / i tada ćeš biti stup mojih nadanja.« (3, 69). Temeljna je zasada B. pjesničkoga pogleda na svijet, da »bol podijeljena s braćom« postaje »picem uzdignuća« (5, 77), da je prava sreća sjedanje brata za stol ljubavi, jer kad umire bližnji, dijelom umiremo i mi. »Pa, sagni se, ljudska ruko, da te poljubim! (4, 30), jer prema pjesniku »ljudska je ruka jedini melem koji oživljava«. Daleko je od B. nastranost naših »velikih« suvremenika, koji svog bližnjega smatraju i nazivaju paklom. Prema B. naš je bližnji jedini izlaz iz pakla, jer »vrata su pakla u nama« (4, 21). Oni, koji bližnjega smatraju paklom, ne mogu pobjeći iz njega: »Pa, tko će im pronaći vrata / da od sebe pobjegnu« (5, 88)? Gdje nema čovjeka, sve je pustoš. »Ne, tu nema nikoga: tu nema Čovjeka! ... Ovdje više nema ni vremena, / jer: vrijeme raspon ljudskih koraka / i zvijezda. A ljudskih koraka / (pa ni vremena) ovdje više nema.« (4, 34). Opisujući izumiranje Hvara, Pjesnik kaže: »Svi zovu / svi dozivlju Čovjeka i njegova tovara...« (4, 30), »svi žedaju ulje i Čovjeka.«

O B. čovjekoljublju rječito pjeva pjesma: »Bratimljenje« (3, 78): »Pa, ako mi pomogneš / da se pronađem / bit ćeš mi brat, / razboj / i zna-

men. Ja ću prigeti koljeno / i kazati: brat sam ti. Amen.« B. u bratu čovjeku gleda Krista: »Pa, pogledaj mi u oči / da te lakše prepoznadem / kad u tebi prosjaku / jednom sretnem novoga Krista.« Bez Krista, tu se pjesnik slaže s Dostojevskim, ne bi čovjek mogao znati, kako je velik.

U shvaćanju mnogih kršćana današnjice horizontalna — socijalna — strana kršćanstva toliko je naglašena, da se kršćanstvo svodi na socijalnu akciju, »service«, bez duhovnih i vjerskih dimenzija. To je prikraćivanje čovjeka. Prema B. treba gorjeti za Boga, da bi se moglo izgarati za čovjeka. Ta je poruka kao na dlanu u njegovim pjesmama. »Jer: čovjek se zakralji / čim neopozovivo uvidi / da se za zemlju ne isplati umrijeti / samo da ni zemlja ne umre od toga.« (5, 11; ovo posljednje potcrtao: G. R.). Tu su istaknuta oba elementa, o kojima ovisi spas i sreća čovjeka. Sva su druga rješenja smrtonosni promašaji. Kada bi bilo prema pjesnikovima željama i molitvama, stalno bi ljudstvo išlo u susret svitanju boljih i ljepših dana: »Kad bih ja / samo jedanput / bio otpravnik vlakova, / mi bismo putovali vječno preko mostova, / iznad mostova / što vežu ljudska zbivanja / i zore rumene i noći u ruju svitanja.« (2, 36). »Volio bih da sam sunce / da zemlji put obasjavam . . .« (4, 13). Druga njegova molitva glasi: »Samo da nam nasadi tako uzrastu / da pokriju tvoja bedra i / da se mjedra otvore. / Da prosoče sokom bajki / kojima se novorođeni / za novu budućnost krijepe.« (4, 47).

Pjesnik zaklinje i moli braću ljude, da zasukanih rukava sudjeluju u izgradnji, obnovi svijeta, da pospješe PRETVORBU zemlje i da unesu barem koje slovo u »knjigu Pretvorbe« svijeta. »Svatko mora zavoljeti zemlju / kojoj se na koncu predaje. / Ona će nam dati svoj pokrivač / dok Zvijezda beščutna ostaje.« (5, 40). Pjesnik, »zemlja od zemlje« i »određen blatom kojem pripada«, strvno voli zemlju, za koju molitvom vapije: »Pa, daj, reci još nekoliko riječi: / reci da svi ljudi zbilja budu Braća . . . / da tornjevi postanu mlinice / novog Kruha, da svod nebeski / bude kovčeg ljudskog ruha . . . Molim Te, reci nam zadnju riječ o Riječi! / Reci da svaki nemir potone u Miru / da svaka zloća umre u Dobroti!« (3, 29). »Moja četvrta knjižica« — piše mi pjesnik — »govori, uglavnom, o zemlji. — Ovoj našoj! Da li smo joj ili nismo ispravno služili; odnosno da li smo se njome pravilno služili.« Tu su stranputice česte i sudbonosne. » . . . zaljubljenost je, možda, najveća / od svih naših slabosti. / Njome se dani (kažu sva proroštva) / u svome zanosu najlakše otruju.« (3, 43). U programskoj pjesmi: »Ptičji pozdrav« (1, 60) opisana je i naslikana pretvorba svijeta: »Zato, kad sretnoš orla kaži mu / da mi ne smijemo presretati sebe / prije nego nas susretne čovjek, / jer mi gradimo nove gradove / za nove ljude, iznova rođene / dok nas ptice hrabre mahanjem krila: / nek novo sunce rasvjetljava gradove dovijek.« Na zemlji se, i to jedino na njoj, izgrađuju Jeruzalemi, vječni i vremeniti: »Svakome će dati po obilju krvi / koju tko dadne za otkupljenje zemlje.« (4, 65). Pjesnikova je poruka: Jao onima, koji ne budu gradili oba Jeruzalema. Samo usidreni »u luci vjere« prolaze uspravni i nauzgor kroz carstvo ništavila. Bubalo se služi sakralnim rječnikom. Ako je na mjestu i pogođen, taj se rječnik ničim ne može zamijeniti.

Dok prolaze i odlaze godišnja doba, na nas umorne i slomljene ljude malo tko gleda. Nikoga, ili gotovo nikoga, »da vidi zašto nam vlasi / ovako rano otančaše.« Jedino Majka i Sin ne ostavljaju svoje braće: »Na rubu tek Žena sa zastavom, / koju nitko od živih ne spoznade / kao svjetionik na putu ostaje. I Dijete, Brat naš: / Otac zore radosne. Sve mu se zastave klanjaju.« Blagdanske slike, satkane od svagdanjih riječi, opijaju čitatelja zrelošću i novinom misli. Samo takvim jezikom govori autentično kršćanstvo.

B. pjeva: »Zastavu, daj iznesite / onu ljudsku, / bez ikakvih znakova.« (4, 41) pa razjašnjuje: »Samo zdrava djeca, / na suncu ljuljana / mogu nositi balčake zastava / da ih donesu do kraja.« (4, 59). Nisu li ljudska djeca »u nadzemaljskom ulju natopljena«, ne mogu biti ljudska u pravome značenju riječi. Sudbonosno je, »da svoje rane očistiš / i da sam pred sobom ne poklekneš, / dok zauvijek ne uvidiš / da si u nedogled okrenut.« (3, 87). Pjevajući Mariji, sestri velike Sestre Klare, pjesnik kaže: »Tako, / ti se ne okrećeš da vidiš tko prolazi / zastavama mašeš samo onome što dolazi / (a nije to baš jednostavan posao!« (2, 23; potcrtao G. R.). Ali svi vjenčani s onim što dolazi, ispovijedaju: »Sve psovke i / sva osveta / trebale bi sagorjeti u ljubavi.« (4, 46). Može se mirne duše reći, da su sve B. pjesme od početka do kraja u funkciji onoga, što dolazi; on za to živi i tomu s Marijom, Klarinom sestrom, zanosno maše zastavom.

Uz barjake i zastave povezano je more poezije. Ipak, u zadnjoj analizi, pjesnik priznaje, ovdje na zemlji, samo jednu zastavu: »Sve je ruka ispružena čovjeku...« To je zaglavna misao u zaglavnoj pjesmi zbirke: »Između sna i zastava«. Teško je i zamisliti ljudskiju, kršćansku i bogonosniju — upotrijebimo Pjesniku drag izraz — zastavu od te! Evo ruke! Kako moćan jezik! Pružena je ruka most, kojim okrenuti u nedogled, posipajući korake od jučer pepelom ništavila, gazimo ispod razvijenih zastava pa u punom rasponu svog trenutka odlazimo na »posljednje putovanje. Bez bola...« (5, 16). Samo mostom od bratski ispruženih ruku putuje se sa zemlje u nebo, da malo razvodnimo jednu misao Maka Dizdara. Ta misao malo govori onome, koji biva »polovicom koja se odmiče od sebe«, jer ne usvaja poruke, što dolazi »s onu stranu« i jamči nam, »da jesmo«. Pružena je ruka jedini pravi Barjak. Ostalo je carstvo tmina, u kojemu se i iluzije rastaču. I čovjek s njima, ako ne prigrlji pjesnikovu spoznaju: »Punina je mudrosti / da uvidim / da ni sna svojega nemam / i da, s rukom u ruci, / s Isusom iz Nazareta / svoje bivstvovanje spremam.« (3, 67).

Nauzgor ostati

Georges Bernanos je pisao: »O radosti, budi predmet moje mržnje, jer sam te u jednom trenutku tako volio.« Ali B. se izražava plastičnije i poetičnije: »... svako je voće bilo otrovno / koje nije sočilo / Tvojom krvi i vodom.« Tu je svaka riječ na svome mjestu — nezamjenljiva. Ali i naš pjesnik zna za radosti, što ih nude kraljevstva zemlje. Pjeva: »Pa, kad sam god pokušao / na široka vrata otići od Tebe, / ljutih sam rana dopadao.« (3, 57). »Ti već znaš: i ja sam izudaran! / Ne znam šta

je teže ranjeno: ovo meso / ili što se mesu protivi. / Samo više ništa nije kao što je bilo / kad si me istom susreo i / dok su ptice zajedno s nama hodale / a da se nije znalo tko je sretniji.« (3, 32). Ta je molitva upravljena Kristu.

Pjesnik je prema vlastitome priznanju »zanosno ukorijenjen / u blato koje me ne ostavlja.« (3, 48.) Na drugome mjestu pjeva: »... tako smo i mi / zabadali svoje svrdlove u tvoja njedra... / i tražili sokove / od kojih bi htjeli da se ne umire. / Ali takvih u tvojoj utrobi nema. / Sve što smo dublje kopali / sve nas je to više nestajalo / sve nas je to jače mamila nijeka...« (4, 10). Teško je biti na prolazu, a ne osjetiti bilo »tako voljene zemlje« (4, 14), kojom smo opkoljeni »izvana i iznutra« (3, 45), pa ipak pjesnik se nije nikada pustio niz vodu, predao varkama, »iako su ponekad svemoćne izgledale« (3, 70). Nikada se nije poistovjetio s pticama ili nestao u jezerima. Naprotiv moli Isusa, da ga očuva od napasti: »Pa, dođe li čas / da Te zovem da ponovno urežeš / svoje ime na moje čelo / da Tebi pripadam / volio bih / da usječak bude što dublji / da ga ljudska povijest ne mijenja.« (3, 66 — potcrtao: G. R.) Tako moli pjesnik, jer je upoznao smrtonosnost dobara lišenih vječne dimenzije. Pametno je rečeno: »Eto, nauzgor hodati, držati se visoko iznad trava i jezera, zanositi se lastinim letom prema suncu i visinama, držeći pred sobom Dvije Ruke, što su ogrlile sav svijet, to je 'misaoni poziv' pjesnika Janka Bubala, svećenika i franjevca...«

Jednom je Lope de Vega rekao: »Stižući od sebe samoga, ja stižem izdaleka.« Kudikamo je kraći put od sebe, negoli put k sebi — do sebe. B. je prevalio taj put u oba smjera — odatle bogatstvo njegovih pjesama. Za neke se stihove bojimo, da ne prasnu od jedrine misli. »Drvo križa Korijen je Svemira / od kojeg samo Maleni ne strepe.« (5, 93). Ta je proza omamno poetična. »... Tako / ni krv na stupu / gdje je naš Mir obješen / mnoge ne opominje...« Potcrtane se riječi ne pišu svaki dan, da se skromno izrazimo. Ili: »I samo vode čiste / pačiste iz zdenca Vječnosti / mogu razsvijetliti na putu / kojim se kreće iz ništavila.« (1, 63). Još jedan odlomak: »Tako, i djevojke su zlosretne / tek kao i ptice: ni jedna ti / ne može prekinuti konopac / ako im zaista slabosti upoznaš. / I ako te, u pravi čas, Golgota obasja / da svoje poslanje spoznaš.« (5, 39). Umjesno je pjesnik istaknuo potrebu golgotskog svjetla. Bez njega bi poznavanje slabosti ostalo beskorisno; konopci bi se prekidali svi redom, kako i pjesnik priznaje na drugome mjestu: »Možda se, ponekad, i sami čudimo / kako lako padnemo pred sobom i / kako se nepromišljeno pred zemljom poklonimo / a da svog pada pravo i ne vidimo...« (5, 11). U istoj zbirci (5, 31) čitamo: Zemlja je još uvijek kao svemoćna, / ponovno me u svoj trbuh privlači.« Treba znati: uvenemo li u proljeće, u jesen roda ne donosimo. Ali u bujicama života, kad osjeti, da mu gazište izmiče pod nogama, pa se sam »oko sebe okreće«, sjeti se pjesnik »Stožera, / na kojem je naš Putokaz obješen« (2, 61), pa, uspravan, krene za Putokazovim rukama.

Usporedbe

Silna je pjesma Ivana Gorana Kovačića *Oči Stjepana Radića*. Te su oči gledale »raskoš Velikog proljeća.« Tim Ujević u pjesmi *Kretanje grana*

kaže: »Grane će pući od snage voća, / a plod će sjati sav u zlatu, / I šuma, zrela u ornatu, / bit će slavlje i punoća.« B. pjesme nisu te vrste ni takve ljepote: one su svoje u svakom pogledu. Njegov je pjesnički svijet samostalan, izvoran sadržajem i formom, živi usporedo s drugima, ravan najboljima, nauzgor i objema nogama čvrsto na svom tlu, odjeven u vlastito ruho i bogatstvo. »Napitak nam je svima potreban / jer Prijelaz je blagdanski težak, naporan: / putevi su uvijek zasuti bjeguncima / kad se s ovog svijeta / u svoju nutrinu putuje.« (1, 13). »Svatko svoga napadača u sebi sprema.« (4, 49). »Već, sjeti se: slava je prostitutka / koja žive truje, a mrtve / zlorado u njedra zemlje sprema! / I, ako ti je živi ipak nekad dadnu, / čim prije obriši onečišćeno čelo / da njen poljubac što prije nestane.« (3, 33).

Veliki španjolski pisac, Bask Miguel de Unamuno, kaže: »Moja je sudbina, da pjevam ono što ne može stati u riječi i tonove.« I u B. pjesmama mislilac i pjesnik idu uporedo s rukom u ruci jedan drugoga. Osmišljenost njegovih stihova i opojnost njegovih melodija, svježje igre frule i ćurlika, opominju nas, da ne sumnjamo u veličinu riječi i tonova, jer je dosta da se pojavi bard poput Bubala, pa da od tonova i riječi postanu čudesa, neviđena i neslućena. (Ovdje je, čini se, na mjestu napomenuti, da Bog svoju Poruku ljudima nije povjerio ni glazbi, ni slikarstvu, ni kiparstvu... nego ljudskoj riječi.)

Uvijek je dobro, na mjestu i uputno, želimo li upoznati pjesnika i njegovu poeziju, njemu dati riječ. On rječitije govori o sebi negoli mi o njemu. To posebno vrijedi za našega pjesnika. Teško je o B. govoriti; on to zna i bolje i ljepše: plastično i pjesnički. Uživamo u izvanrednom ravnovjesju sadržaja i forme. Pjesnik nam tiho, uvjerljivo, bez buke — bez literarnih pretenzija! — nudi i daje pjesmu, koja, kako je snažno rečeno, prodire »do u mozak samoga srca.« »Već sam jednom kazao: / volio bih presresti mudraca / koji bi znao putovati unazad, / koji bi mogao pronaći sve drveće / koje nekada nazivamo svojim / a nikada s njih ne ubrasmo plodova: / vjetrovi ih u zanosu odnesoše / u njedra rijeke bezdane.« (2, 15 — potcrtao: G. R.) Imajući to u vidu, ovaj je osvrt napisan uglavnom pjesnikovim riječima. Odatle, brojni i česti navodi njegovih stihova. To je korisnije za čitatelja.

Napomene en passant

Katkada, iako vrlo rijetko, B. zna reći tešku, odveć prozaičnu riječ, zbog koje bi pjesma, kada ne bi bila otkupljena poezijom konteksta, postala terre à terre. Tako: »Čuo sam, da si jednom pošao među životinje, / da svoje otkupljenje snovidiš na rubu jasalā.« Ali to je »iskupljeno« blijeskom prave poezije: »rođen si za stvari kojih u travi nema.« (2, 39). I ovdje vrijedi riječ: treba dočekati kraj noći, da se susretne zora. Jedna riječ sv. Pavla glasi: »Ali ovo blago nosimo u zmljanim posudama, da bude očito, da ova izvanredna snaga dolazi odozgo, a ne od nas.« To bi se moglo napisati i u stihovima, kako to B. i čini. To je pjesma, kako je god napišemo. Vanjska tehnika tu ima vrlo tanko značenje.

Nije sve pjesma — daleko od toga — u B. zbirkama punim izvorne poezije, što ih stavlja à part, doznajući im posebno mjesto u zgradi hrvatske kulturne baštine. Trebalo je da budu tu, da se pojave, da bi se uočilo, kako su velik manjak ispunile, zatrpavši prazninu, što je u toj velebnoj zgradi zjapila prije nego su u nju ušle B. pjesme. One svojom zrelošću, ako tako smijemo reći, jedinstvenošću kazuju, kako govore mentori riječi i misli. Te su pjesme dokazom da još uvijek postoji bezbroj djevičanskih lijepih i čistih svjetova. U jedan od njih, bogat i raskošan, B. nas uvodi na širom otvorena vrata: »Ipak, dobro bi bilo da sve hrabre pustimo / da se pred svojom slabošću poredaju / da se od nje stvarno oslobode. / Jer: potrebno je ipak nešto hrabrosti / da stanu odvažno pred posljednjim vratima, bez stida, što u tuđim košuljama dolaze.« (2, 21). Pjesnik, romar svete gore, daje nam u stihovima dokumenat našega vremena prelita gorčinom jada: pali novu baklju u hramu hrvatske kulturne baštine vatrom vrhunski zrele poezije.

I poslije više čitanja neke nam pjesme ostaju zagonetne; čujemo riječi, a pitamo se, što kane reći. Tu pjesnik više govori znakovitošću riječi negoli njihovim usvojenim i primljenim značenjem, kao da voli ezoteriku i misteriku. Tako: »Jutros sam prebirao / jezero. A ne znam da li si spoznao (kako je to poopasan posao: / dok prebireš kamenje / i učiš imena njegovih / sadnica / jezero te mami / jezero te dozivlje, / što dublje silaziš sve više te opaja / da legneš među njegova koljena / i da te sunce više ne prozivlje. Zato / budi oprezan kad jezero prebireš: / u njemu ćeš se naći polomljen na dvoje.« (2, 38).

Pjesma *Poniranje* isto je tako tajna i zagonetna. Rijetki će je čitatelj »pročitati«. Posvećena Dubravku, pjeva: »Ako nekada zaželiš zaći u me / gledaj se spustiti do dna i još niže. Pregledaj sve rijeke u dnu moga jezera, / razgrni lišće (ne boj se tu nema zmajeva!), / rastvori sve u traženju bisera.« Druga je, bez sumnje, simbolika i drugo značenje riječi *jezero* u pjesmi posvećenoj bratu Stanku (1, 25): »To je moja rijeka, to je moje jezero — / ljubav se u ljubavi nikada ne umaral / Kroacijo, ipak nek se znade / (tko zna što nas čeka): / Ti si moje jezero / ja sam tvoja rijeka.«*

Odlajući i zatvarajući neke dočitane i pročitane knjige, često nam se samo od sebe otme, umakne spontano i iskreno: »Ne bi bilo velike štete, da nisu ni napisane!« Kada zaklapamo B. zbirke, makar ništa ne rekli, osjećamo, da je dobro što je napisana i objavljena ta poezija, puna pjesničke opojnosti, koja čitatelja nosi i uzdiže u »Život koji ne svršava« (3, 71) zovući ga u bogatstva što ga čekaju »iza stvari« (1, 70). »Bila bi grdna šteta — pomislimo odlajući knjigu — da nije objavljena ova poezija.« Ovoj poeziji nije potrebno izgledati izvanrednom; ona to jest. »Najbolje su one knjige — piše B. Pascal — za koje svaki čitatelj misli,

* Neki pripisuju, to sam negdje čitao, posebno značenje tome, što nijedna B. pjesma nema na kraju točke. (U ovome osvrtnu uvijek su točke stavljene, ako su citirani zaglavni stihovi.) Unatoč najboljoj volji i želji ja nisam mogao pronaći nikakva značenja u toj posebnosti. Čini mi se, da točka na koncu pjesme pečati njezinu zrelost. A u B. ima doista zrelih pjesama: pucaju od »modrine misli«. Točka.

da bi ih on mogao napisati.« Rado priznajem — tant pis pour Pascal! — da su B. pjesme neobično poetične, a još radije, da ih ja ne bih mogao nikako napisati.

Dajmo riječ pjesniku:

Sam sa svojom zvijezdom

Molit ću sunce da bude milosrdno sa mnom
da ostane sa mnom barem
dok brod moj u zavjetrinu zađe, jer
ja sam ponekad tako sâm,
sâm samcat sa svojom zvijezdom.
Ni jedan cvijet nije osamljen tako
i ni u jednog usne nisu žedne ko moje.
A ponekad nije zgodno
da ničije ruke u svojoj ruci nemaš
da bar saznadneš čija je ruka toplija
i da uvidiš da s nekim u korak putuješ.
A više se ni ptice na me ne obaziru.
I rijeke
i vjetrovi
bez pozdrava pokraj mene prolaze, a
ponekad bih volio biti u nečijim očima
cvijet ili
grana pod glavom
u zanosu ubrana.
Nebo je ovaj put gluho:
zvijezde nikad ne plaču nad ljudskom samoćom.

JOŠ JE TAMA NAD MOJOM GOLGOTOM

S. Marija od Presvetog Srca

I Tebe su već skinuli s križa i smirali Tvoje tijelo ovito mirisima, a tama je još nad mojom Golgotom.

Umirem bez izdisaja, u bljedilu smrtne tjeskobe.

Za mene nisi izabrao samo jednu smrt... O ona bi mi bila oslobođenje! Možda bih se smirila kao i Ti u svome grobu, dok bi duh moj grlio Beskraj. Ali pustio si TAMU da me satre... Kao žrvanj jedro zrnje... Pustio si SUMNJU da ubije u meni vjeru u vjernost moga bijeloga ideala...